כמאן כר' עקיבא דמקיש שלשה לשנים. פ"ה ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים עד שיזומו שניהם לקי את שיזומו כו' וזה לי לפסור להזימן ואע"פ דר"ש קאמר להך מילתא התם דלילו ר' עקיבא מקישינהו להכי מה שניהם נמלה אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומיהו אית ליה נמי דר"ש ומוסיף הוא ולקשה לפי' דה"ל למינקט הכא דר"ש היא דאמר הכי בהדיא ועוד דבתר הכי קאמר הלא כר"ע אלא כמאן ויש לפרש דה"ק דקאמר עד שיזומו שלשתן היינו כשכוונו עדותן אבל אמר מיני יודע בנמלה אחד מהם קרוב או פסול דמי ללרבי שמעון מתקיים העדות בשאר ולר"ע עדותן בטלה והיינו דקאמר כר"ע והשתא ניחא דקאמר מתניתא הלא כר' עקיבא אלא כר"ש:

ח) **שזה יודע בעיבורו של חדש.**

קשה ומה לילו דייקינן בהני סהדי דתלוייהו ידעי בעיבורו של חדש והוי עדות מוכחת ואין ניקוס ועימת דהכי קאמר ויקטליה מספיקא דהכ"ג פרכינן בפ"ק דפסחים (דף יח: ושם) לאבי דאמר לרבי ר' יהודה חדש טועה אני שאם וי"ל דשפיר דייקינן כיון דשיילינן בשיזה יום ומכווינים ליום אחד ש"מ זה ידע בעיבורו של חודש וזה לא ידע ומש תאמר היכי דייק מהכא בריש בן סורר (לקמן דף סט.) דבדיני נפשות אזלינן בתר רובא דרובא לחיובי טעו בעיבורא דילמא שאני הכא דכוונו שניהם ליום אחד וי"ל לעם אינם אזלינן בתר רובא ס"ל כחזר ומגיד בשאי דקאמרי אחר כך להרי כבר כוונתם מידי דהוה אאחד אומר בשלשה ואחד אומר בשנים דלעם אחד אומר בשלשה עד הגך החמה ס' מילין והם שמיניות היום להיינו שעה ומחלה וי"ל דודאי כי (ו) דייקינן בהגך לא טעו אינשי אבל שני לא דקדקו אלא בשעות ואין בני אדם בקיאים בשעות וסבורין שהשניה מתחלת אחר הגך החמה:

ט) **אחד אומר בשלשה ואחד אומר בה'.** הקשה ריב"ן לרבא דאמר בפ"ק דפסחים (דף יב. ושם) אדם טועה שאי שעות אחר משהו אחרי שעותם בטלה נשיליה דילמא אי דקאמר ג' סוף ג' ואי דקאמר חמשה אחלת חמשה וי"ל דלבטל עדות בדקינן להו משום דכתיב (במדבר לה) והלילו העדה ולא לקייס עדותן ופ"ת מ"מ נימא עודנה כי הוה ברביעית הוה וי"ל דקשבר רבא דאין לחלות טעות בשניהם:

פועלי

משום. דאחרי ברובא ידע ברוב יומי שעברו כבר שמע מה היה: **שיפורא.** שופר היו תוקעין בקידוש[ט] אחרי היום שהוא מתחיל הן אלא הן אחר זה לא שמע את השופר: **עד דמטי מבריכן.** אם לא בירך היום יבוא ממקום רחוק: **עד דמטי לחדש.** אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש אחרי כבר עוסקת היא: ותרוייהו

וקבעוה בשמיה. והאי דקאי ליה בחדא מתניי' בן זכאי ובחדא רבן יוחנן בן זכאי לא תיקשי מאן דקאי ליה בן זכאי על שם שהיה שעתא לחמרה להא מילתא ומאן דקאי ליה רבן על שם סופיה קאי ליה: **פשיטא.** כיון דאחד אחד יודע מעמיד תנא דעדותן קיימת:

כי אמרי תרוייהו נמי קיימת היא. דלילו אאחד אמר מיני יודע מאי רצותיה כיון דאחד אחרינו אי יודע זה לא מעלה ולא מוריד: **ור' אומר כו'.** שהיו שלשה: **ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים.** בפרק מכות (ד' ה:) מה שניהם (ז) אינן זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשתן עד שיזומו שלשתן וזה לי לפסור להזימן(ח). ואע"ג דלר"ש קאמר לה להא מילתא התם דלילו ר' עקיבא מקישינהו להכי מה שניהם נמלה אחד מהן קרוב או פסול כו' מיהו ר"ע אית ליה נמי דר"ש (ט) ומוסיף ליה: **רבא אמר.** הא דקתני אפי' נלו מרגותא דבדיקות קאי אלא אאחד אמר רבא (א"ה ק"ק אפילו בחקירות שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת כמאן דלא כר"ע רב כהנא ורב ספרא תנו בפרק בי רבה פגע בהו רמי בר חמא אמר להו מאי אמריתו בה בסנהדרין דבי רבה אמרי ליה ומאי אמרינן בה בסנהדרין גרידתא ומאי קשיא לך א"ל מהא דקתני מה בין חקירות לבדיקות אחד אומר איני יודע עדותן בטילה בדיקות אמר אחד איני יודע ואפי' שנים אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת מכדי אידי ואידי דאורייתא היא מאי שנא חקירות ומאי שנא בדיקות א"ל הכי השתא בחקירות אמר אחד איני יודע עדותן בטילה דהויא לה (י)עדות שאי אתה יכול להזימה בדיקות אמר אחד מהן איני יודע עדותן קיימת עדות שאתה יכול להזימה הוא אמר להו אי הכי אמריתו בה טובא אמריתו בה אמרי ליה מטיבותיה דמר אמרינן בה טובא מנזיהותיה דמר לא אמרינן בה ולא חדא: אחד אומר כו': עד כמה א"ר אחא בר חנינא אמר ר' אסי אמר רבי יוחנן (כ)עד רובו של חודש אמר רבא אף אנן נמי תנינא אחד אומר בשלשה ואחד אומר בה' עדותן בטילה ואמאי נימא שזה יודע בשני עיבורין וזה אינו יודע בשני עיבורין אלא לאו משום דברובה ידע לעולם אימא לך ברובה נמי לא ידע ובשיפורא ידע בחד שיפורא אמר (כ) דמטעי בתרי שיפורא לא אמר דמטעי וא"ר אחא בר חנינא אמר רב אסי אמר רבי יוחנן עד כמה מברכין על החדש (ג)עד שתתמלא פגימתה וכמה אמר רבי יעקב בר אידי אמר רב יהודה עד שבעה נהרדעי אמרי (ר)עד ששה עשר

ותרוייהו

אמר עד שבעה. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותרוייהו כר' יוחנן סבירא להו דאמר עד שתימלא פגימתו רב יהודה סבר כיון שנתמתחו שני קצותיו במילואה כדוגמת יתר של קשת. כדכתיב כוננו חצם על יתר נתמלאת פגימתה קרינן ביה אע"פ שתוך הלבנה לא נתמלאת אלא נראת באמצעה גופה של רקיע. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותימלא הלבנה כדוגמת נפיא

ט) פי' מוכן ומזומן כ"ל לא הייתי יודע שהיו מעוכרין ומדמו לו שמניהן היו מפרין.

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פ"ג מהל' עדות הלכה ג סמג עשין קט:

כב ב מיי' שם הל"ד:

כג ג ד מיי' פ"י מהל' נרכות הלכה י"ז סמג עשין כז טור שו"ע או"ח סימן תכו סעיף ג [וכ"כ מלפפ עוד בנרכות פ"ד דף כל.]:

רבינו חננאל

כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי ק"כ מ' שנה עסק בפרגמטיא ומ' שנה למד ומ' שנה שהיה למד אמר שמועה זו דבדיקו' עוקצי תאנים ואסתבר לרביה וקבעה בשמיה ואי אפשר לומר כי במ' שנה שהיה מלמד אמרה. דתניא מ' שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין וישבה בחנות ולא דנו דיני נפשות ואשכחנן ריב"ז התקין אחר חורבן הבית: **חקירות** אמר א' איני יודע עדותן בטלה. בדיקות אמר א' איני יודע ואפילו ב' אומרין אין אנו יודעים עדותן קיימת ואקשי' מאי אפילו ב' אומרים ומשני רבא הכי קתני אפילו בחקירות ב' אומרים יודענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת ודלא כר' עקיבא דמקיש ג' לב' מה ב' נמצא אחד מהן קרוב כו'. ואמרינן מכדי חקירות והבדיקות תרוייהו מדאורייתא נינהו מאי שנא חקירות מבדיקות ושנינן חקירות אמר א' איני יודע הרא לה עדות שאי אתה יכול להזימה דגופא של הזמה הכי היא אומרין להן היאך אתם מעידין שפלוני הרג את פלוני ביום פלוני במקום פלוני (ואתם) [והלא אתם] הייתם עמנו במקום אחד רחוק באותו היום הרי אלו זוממין כענין הזה דרך הזמה וכיון שאמרו העדים אין אנו יודעין קיימת ועד כמה אמרו משמיה דר' יוחנן עד רובו של חודש כגון שזה אומר בי' בחודש וזה אומר בי"א בחודש מוסיף זה על זה יום עדותן קיימת כי יש לומר החודש שיצא היה ל' ונדמה לו שהיה כ"ט יום ולא שמע השופר שתוקעין בר"ח (עד) [ועד] חצי החודש יש לומר שטועה ביום העבור יתר מיכן לא. ולדברי הכל בב' ימים שהן ב' עיבורין והוא אומר ט) לא הייתי יודע שאחד מהן חסר א' בתרי שיפורי לא טעו אינשי אלא עדותן בטלה: א"ר יוחנן עד מתי מברכין על החודש עד שתימלא פגימתו וכמה הוא ר"י עד ששה עשר

גליון הש"ס

רש"י ד"ה וי"ע ומוסיף איהו וכו' עיין לעיל דף ט ע"א תוספות ד"ה לא:

הגהות הב"ח

(א) גמ' על שם שהשמש מה בין כל"ל ומיהו מעשה ובלק כו' ממקן: (ב) שם אמרי' לטעני מתני שיפוף לא אמרינן לטעני: (ג) רש"י ד"ה ר"ע וכו' (שגם) [שניהם] אין נעשין זוממין וכו' ומוסיף מיהו הס"ד ולפ"כ מה"ד אלא אמר רבא הא: (ד) ד"ה ממיזומי' וכו' לשון מסק. נ"ב פסחים דקי"ב ושבת דמ"ח: (ה) תוס' ד"ה אחד וכו' אמאי עדותן קיימת: (ו) בא"ד דודאי כי דייקי בהגך:

לעזי רש"י

אישגרוני"ר. לנהום.

מוסף רש"י

דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה. דלרמענת אמר ולכאו השופטים היכא והכא על שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות וגו', עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה הוי עדות ולי לא, והזמה אינה אלא בעמנו הייתם, כלומר היום ובשאתה עדות זו במקום זה שראיתם עדות אתם אומרין עמנו הייתם במקום פלוני, וכי אמרי אחת מהן אפילו בחקירות למיזו שעה אחרי יודע, שוב אינך יכול לומר לו בהכי, שוב אינך יכול לומר לו בהכי, שוב אינך יכול לומר לו בהכי

ותרוייהו כר' יוחנן. במלתיה דר' יוחנן פליגי ועד שמתמלא סבירא להו מיהו רב יהודה סבר מלוי פגימתה דקתמר ר' יוחנן למהוי כי יתרא דהואי כמו יתר של קשת שמהא כל קשת הקשת מליאה עד היתר דהיינו חצי העיגול והאי לסוף שבעה הוא והרמדעי סברי מלוי פגימה דקתמר ר' יוחנן עד דמהוי כי נפיץ עגולה במילואתה: **וליבריך הטוב והמטיב.** תלמיד יהודה פריך נהי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ליבריך מיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו במילואתה תמיד שמוספת להאיר לעולם: **תנו רבי חסר.** מי משבחינן לה לעה לגבן לברוכי דיין האמת דמשבח לברוכי הטוב והמטיב: **וליבריך לתרוייהו.** דיין האמת בחסרונה וטוב המטיב[ב] במילואתה: **דהיינו תורתיה.** תלמיד בריאת עולם כמנהגו הוא ואין כאן דין פורענות בחסרונה ולא הטבתה לנו חסר במילואתה: **דיין.** אילו לא זכו למלוה תורת אלא לזו שמקבלין פני שכינה פעם אחת בחדש כדאמרן בג"ש: **אמר אביי.** הואיל ומקבל פני שכינה הוא מעומד בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שהוא מקבל: **תפקידם.** מלוה שמוסיפת להתנהג בהילוך תקופותיהם: **ששים ושמחים.** כדכתיב (תהלים יט) **ישיש כגבור: פועלי אמת.** הן שמיש משמש את קדרם: **ונלמדה אמר.** הקב"ה שמתחדש בכל חדש: **עטרת תפארת.** היא זו לעמוסי בטן שמיום שנולד הוא לו כעטרה על ראשו: **מלחמתה של תורה.** הוויותיה ועומקו על בוריה ועל עיקרה לא כחדש המפולפל וממודד ובעל סברא ולא למד משניות ובריימות הרבה כי מהיכן יתגלה הסוד ולא בבעל משניות הרבה שאם ישטרך לו טעם בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוני היא שמעמעומו במקום אחר לומר כך: **לא שנו אלא שעות.** למר סבר טעי אינש הכי ומר סבר לא טעי כולי האי: **אמר.** הנך החמה סימן מובהק הוא ואין לטעות בהנך החמה בתוך שהיא זורחת: **יראוה לו.** שאם יולידוהו היום לעין כל בושה היא לו: **לא ראו.** שאחד מאלו את טעמן של אלו והרי הן כשמלוקטין מהו: **וניפטריה מעיקרא.** משהוסיפו על שבעים ואחד ומחלקו למה אנו מחזיקים הדבר לדון אלו כנגד אלו מי מית לן לאהדורי בתר תוספה: **לדי שנא יתאו מביא דין מעורבבים.** גמלי לב"ד שיתאו שמחלוקת ואין יודעין לגמור את הדין: **וניפטריה מבי דינא קמא.** למה מוסיפין משנחלקו הראשונים יתאו אלו כנגד אלו שאם ראה ב' מאלו את דברי אלו שהוא טוב ואם לאו יפטרוהו: **קם דינא.** זקן דין זה ועמוק ובקי וצריך להמתין בו: **אפיכא מיבעי ליה.** בדיני נפשות צריך לעיין יותר: **חכם דינא.** יפה העמדנו על בוריין ואין אחד ממנו צריך להפך ולבקבק בו ואין מומרים כן בדיני נפשות שאף משגמרוהו שם ילקדק האחד וימצא לו זכות מחזירין את הדין: **אינו דומה כו'.** טוב הוא לו שיהא הוא מציע עצמו ואל יאמר אחד מחבירו קם דינא ויתביים מאחריו: **מגדול רמית.** ומפי' דכריס של שבא הוא שומען לו ובלבד שיהא ממש בדבריו: **מתניתין** מצאו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר ומזדווגין זוגות וממעטין במאכל כו' ולמה אין שותין יין כל היום שנאמר ולרחוצים אי שכר העוסקים ברזי העולם אל ישתכרו. אם טעו סופרי הדיינין מזכירין אותן אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין על המנין י"ב מזכין י"א מחייבין זכאי. י"ב מחייבין י"א מזכין אפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין כמה מוסיפין שנים שנים עד ע"א. ל"ו מזכין ול"ה מחייבין זכאי. ל"ו מחייבין ול"ה מזכין. דנין אלו כנגד אלו עד שיראה א' מן המחייבין דברי המזכין. לא ראו מאי. א"ר חייא פוטרין שאין הורגין ע"פ א' כדקיימא לן לא כהתייתד לטובה הטייתך לרעה. הטייתך לטובה ע"פ ב' ומפני מה אין פוטרין אותו מעיקרא אלא מוסיפין כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין כלומר שלא יאמרו מחויב יצא ג) מחזירין אולי יזדמן להיות הדוב מזכין ואם לא נזדמן פוטרין אותו. תניא א"ר יוסי כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ומבי דינא קמא פוטרין אותו: **ת"ר** אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומרים בד"נ נזדקן הדין. מאי נזדקן הדין קש דינא פ' כחש כמו זקן גדול נשאנו ונתננו בזה הדין כמה ימים עד שנעשה זקן דיי כיון ג) שלא נתברר לנו זכות נחכהה. אומרים כך בדיני ממונות ואין אומרים כך בדיני נפשות אלא כל מה שמאחרין בדיני נפשות הרי זה משובח. פי' חכם דינא נזדקן כלומר נשאנו בו ונתננו בו עד שנתברר כאור כדכתיב בישישים חכמה. ואסיק' מאי נזדקן הדין חכם דינא. הגדול שבדיינים אומר נזדקן הדין. אע"ג דמשבח נפשיה כל מילי עליה רמי: **הדרן עלך היו בודקין**

פועלי אמת. פי' הקונט' שאין משמין את סדרן ואית דגרסי פועל אמת ואהקב"ה קאי שנאמת ונדין מיעטה ולהכי קאמר נאמר הכי ולענינה אמר שתמתדש: **ורב תבואות.** משום דיוסף ליקרי נכור שור כדכתיב (דברים יד) נכור שורו הדר לו ונעל שמועות הוא נעל מטין כדאמר (הוריות ד' י.) הכל לריכין למדי מיטיא ומתרגין בשילהי הוריות (שם) דרב יוסף סיני: **העומקים ברזו של עולם.** היינו דיני נפשות (ג) שאין לגו לדיני ממונות והא דאמר (עירובין ד' סה.) שמה רביעית יין של מילואה. ואמרי' וליבריך על הבנה כשתמלא הטוב והמטיב ודחינן אטו כשיחסר מברך עלה ברוך דיין האמת אלא כיון דאורחה היא לית בה ברכה. א"ר יוחנן כל המברך על החודש כאלו מקבל פני שכינה. שנאמר החודש הזה לכם וכתיב זה אלי ואנוהו וכי מברכין אין מברכין אלא מעומד. מרימר ומר זוטרא הוו מכתפי להו ומברכי ברכת החודש. בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתם אמת ללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים[ג] כי בתחבולות תעשה לך מלחמה א"ר אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה[ד] ורב תבואות בכח שור: אחד אומר בשתי שעות כו': [ה]א"ר שימי בר אשי לא שנו אלא שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר לאחר הנץ החמה עדותן בטילה פשיטא [ו]אלא אחד אומר קודם הנץ ואחד אומר [ז] בתוך הנץ הא נמי פשיטא מהו דתימא הא בגילויא קאי וזהרורי בעלמא הוא דחזא קמ"ל: ואחר כך מכניסין כו': אותו היום ותו לא והתניא [ח]אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם ואם אין ממש בדבריו אין יורד כל היום כולו כדי שלא תהא עלייתו ירידה לו אמר אביי תרגומה אאם אין ממש בדבריו: מצאו לו זכות כו': יין מאי טעמא לא אמר רבי אחא בר חנינא אמר קרא [ט]ולרוזנים אי שכר העוסקין ברזו של עולם [י]אל ישתכרו: [כ](מצאו לו זכות כו'): לא ראו מאי א"ר אחא פוטרין אותו וכן א"ר יוחנן [ל]פוטרין אותו א"ל רב פפא לאביי וליפטריה מעיקרא א"ל הכי א"ר יוחנן כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין איבא דאמרי א"ל רב פפא לאביי ולמה לי יוסיפו ליפטריה מבי דינא קמא אמר ליה ר' יוסי קאי כוותך דתניא ר' יוסי אומר כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ומבי דינא קמא פוטרין אותו: **מתניתין** מצאו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר ומזדווגין זוגות וממעטין במאכל כו' ולמה אין שותין יין כל היום שנאמר ולרחוצים אי שכר העוסקים ברזי העולם אל ישתכרו. אם טעו סופרי הדיינין מזכירין אותן אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין על המנין י"ב מזכין י"א מחייבין זכאי. י"ב מחייבין י"א מזכין ואפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין כמה מוסיפין שנים שנים עד ע"א. ל"ו מזכין ול"ה מחייבין זכאי. ל"ו מחייבין ול"ה מזכין. דנין אלו כנגד אלו עד שיראה א' מן המחייבין דברי המזכין. לא ראו מאי. א"ר חייא פוטרין שאין הורגין ע"פ א' כדקיימא לן לא כהתייתד לטובה הטייתך לרעה. הטייתך לטובה ע"פ ב' ומפני מה אין פוטרין אותו מעיקרא אלא מוסיפין כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין כלומר שלא יאמרו מחויב יצא ג) מחזירין אולי יזדמן להיות הדוב מזכין ואם לא נזדמן פוטרין אותו. תניא א"ר יוסי כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ומבי דינא קמא פוטרין אותו: **ת"ר** אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומרים בד"נ נזדקן הדין. מאי נזדקן הדין קש דינא פ' כחש כמו זקן גדול נשאנו ונתננו בזה הדין כמה ימים עד שנעשה זקן דיי כיון ג) שלא נתברר לנו זכות נחכהה. אומרים כך בדיני ממונות ואין אומרים כך בדיני נפשות אלא כל מה שמאחרין בדיני נפשות הרי זה משובח. פי' חכם דינא נזדקן כלומר נשאנו בו ונתננו בו עד שנתברר כאור כדכתיב בישישים חכמה. ואסיק' מאי נזדקן הדין חכם דינא. הגדול שבדיינים אומר נזדקן הדין. אע"ג דמשבח נפשיה כל מילי עליה רמי: **הדרן עלך היו בודקין**

הדרן עלך היו בודקין

הדרן עלך היו בודקין

תורה אור השלם

1. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
שמות יב ב
2. עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ:
שמות טו ב
3. כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ מִלְחָמָה וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ: משלי כד ו
4. בְּאֵין אֲלָפִים אֲבוּס בָּר וְרַב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר:
משלי יד ד
5. אַל לַמְלָכִים לְמוּאֵל אַל לַמְלָכִים שְׁתוֹ יָיִן וְלִרוֹזְנִים אֵי שֵׁכָר:
משלי לא ד
6. יְהֹלֵךְ זָר וְלֹא פִיהָ נָבְרִי וְאַל שְׂפָתֶיהָ:
משלי כז ב

הגהות הב"ח

(ב) גמ' ומחד אומר בהנץ כ"ל ומיתא מתוך נמתק: (ג) רש"י ד"ה עטרת וכו' להמתמד בגדולתן כמותה ולפאר: (ד) תוס' ד"ה העוסקים וכו' היינו דיני נפשות. נ"ב ע"פ ויקוט רזון נפשם שפיכת מות המתגוויס במדבר וכל נשון רזון הוא המכוון ומבוד:

מוסף רש"י

אשר במאמרו ברא שחקים. שנאמר (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו (מחז"ו סי' רב). **שלא ישנו את תפקידם.** שמש למאיר ביום ולירח בלילה כמה שנאמר (ברחשית ו) את המאור הגדול וגו' (שם). **פועלי אמת.** שם שלח ישנו, ומי קבלתי פועל אמת, ותקב"ה קאי, שפעולתו אמת (שם). **תפארת.** היא זו ועטרת לעמוסי בטן, דשימן טוב הוא להם לעתיד לבא דכתיב (ישעיה כד). ותפיה הלבנה וכושה החמה כי מלך ה' לבאות ונהר יהל ואיילונים ונגד זקניו כבוד (שם). **שהן עתידין להתחדש כמותה.** כמו שהלבנה עתידה, והיה אור הלבנה כאור החמה (ישעיה ל) וכתיב (שופטים ה) ואהביו כצאת השמש בגבורתו (מחז"ו שם). **לא שנו אלא שעות.** שהעידו על השעות, אבל הוליחו בפיהם שם הגי החמה אין כאן טעות אלא כזה (פסחים יב:). **בתוך הנץ.** כשמתגלל הנץ (שם). **היו מכניסין אותן.** לבעלי דינין (לעיל כט.). **הדרן עלך היו בודקין**

כד א מיי' פ"י מהלכות נרכות הלכה יז סמג עשין כו [וכרכ מלפם עוד נרכות פ"ד דכ"ד.]:
כה ב מיי' ומסמג שם טוש"ע או"ח סימן מכו סעיף ב [וכרכ מלפם שם]:
כו ג מיי' שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף ג [וכרכ מלפם שם]:
כז ד מיי' פ"ג מהלכות עדות הלכה ה סמג עשין קט:
כח ה מיי' פ"י מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין נח:
כט ז ח מיי' שם פ"ע הלכה ב:

רבינו חננאל

מלשון נפה. והיא עגולה במילואה. ואמרי' וליבריך על הבנה כשתמלא הטוב והמטיב ודחינן אטו כשיחסר מברך עלה ברוך דיין האמת אלא כיון דאורחה היא לית בה ברכה. א"ר יוחנן כל המברך על החודש כאלו מקבל פני שכינה. שנאמר החודש הזה לכם וכתיב זה אלי ואנוהו וכי מברכין אין מברכין אלא מעומד. מרימר ומר זוטרא הוו מכתפי להו ומברכי ברכת החודש. בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתם אמת ללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו

בית הסקילה היתה חוץ לשלש מחנות. היינו בירושלים למיכף שלא מחנות ומפי דיינין שבכל עיר ועיר היתה בית הסקילה חוץ לעיר כדפי' הקונטרס והיינו משום לכל עיירות המוקפות חומה ים להן דין מחנה ישראל כדתנן בפרק קמא דכלים: **כי** היכי דלא **לתחזו בית דין רוצחים.** למאי דמרמזיקין רחוק מג"ד בית הסקילה היכי טעמא כדפ"ה אבל חוץ לג"ד קרוב קא דרים במקני הולא לית במקום והא למאי נפ' נעריה שנתפתתה (כתובות דף מד. ומה: ושם[ה]) נעריה המאורסה שאין לה פתח בית אב ועובד ע"ז בעיר שרובה נכריס סוקלין אותם על פתח בית דין שאני התם דכתיב שערך וכיון דלא אפשר מוקמינן אשער ב"ד והאי דלא יליף אשר נסקלין מהתם דנפתי שערין דלמא הוו להו נעריה המאורסה ועובד ע"ז שני כתובים הבאים למד ועוד הא כתיב הולא כדתנן במתניתין:

ונאמר בפרים הנשרפים. תימה והא נקדשים דבר הלמד בהיקש אין מוכר ומלמד בגזרה שוה ואיכא למ"ד בפרק ליזהו מקומן (זבחים דף נ.) דבמר המלמד מזלינן כיון דמלמד קדש אע"ג דלמד מוכ והיא גופה תימה בפר העלה מנא לן כיון דפר כהן משיח לא גמר אלא מהיקשא דלשן ולמאן דגמר בסוף ליזהו מקומן (שם דף נז.) תימנו ובבר אחר מ"ש לתגבי דגמרינן הכוח מחנה שכאוב בו:

בהליה גמרינן מיניה מחבירו:

שכן אדם. לחוץ למחנה לשמוטי מוץ אלמא קאי לכל"ש מיהו אע"ג דהיינו ולאי פשיטה לקרא מ"מ אם עמד בחוץ והכניס ידו לפנים ושחט או שחטה בפנים מרובה שחיטתו כשירה כדלמרינן פרק שני זובחים (דף נב.) ובריש חולין (דף 3:) ואם עמד בפנים והוציא ידו בחוץ ושחט חייב אלא בשהמה דקדשים דקיימא בחוץ: **פיגול.** הא אלא נקט עותר ושמא אלא אחיב אלא מידי דשייך בהוצאת מחנה מיהו קשה אלא מסוף פסול יוצא:

משה היכא הוה יתיב. ופ"ת כל הני לפרים למה לי וי"ל אלא תימא גילה משחוטי חוץ לקדשים מקדשים:

לג

נגמר הדין [א]מוציאין אותו לסוקלו [ב]בית הסקילה היה חוץ לבית דין [ג] שנאמר [1]הוצא את המקלל אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו וסום רחוק ממנו כדי שיהא רואהו אומר אחד יש ללמד [ד] עליו זכות הלה מניף בסודרין והסום רץ ומעמידן ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיש ממש בדבריו: **גמ'** ובית הסקילה חוץ לב"ד הוה ותו לא והא תניא בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות אין כדקאמרת והא דקתני הכי נפקא מינה דאי נפיק בי דינא ויתיב חוץ לשלש מחנות עבדינן בית הסקילה חוץ לב"ד כי היכי דלא מיתחזי ב"ד רוצחין א"נ כי היכי דתיהוי ליה הצלה מנהני מילי דת"ר הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה חוץ לג' מחנות אתה אומר חוץ לג' מחנות או אינו אלא חוץ למחנה אחת נאמר כאן ומחוץ למחנה ונאמר בפרים הנשרפין חוץ למחנה מה להלן [ג]חוץ לשלש מחנות אף כאן [ד]חוץ לשלש מחנות והתם מנלן [ה]דתנו רבנן [2]והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות אתה אומר חוץ לשלש מחנות או אינו אלא חוץ למחנה אחת כשהוא אומר [3]אל מחוץ למחנה בפר העדה שאין ת"ל שהרי כבר נאמר [3]ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון ליתן לו מחנה שניה וכשהוא אומר [4]אל מחוץ למחנה בדשן שאין ת"ל שהרי כבר נאמר [2]על שפך הדשן ישרף ליתן לו מחנה שלישית ולילף משחוטי חוץ מה להלן חוץ למחנה אחת אף כאן חוץ למחנה אחת מסתברא מפרים הנשרפין ה"ל למילף שכן הוצא אל מחוץ למחנה מכשיר ומכפר אדרבה משחוטי חוץ ה"ל למילף שכן אדם חוטא בנשמה פיגול [ו]מכשיר ממכשיר עדיף ליה מבשר בהדיא כתיבא ובני **נגמר דין.** לחומה: **מוליאין אותו לסקלו.** מיידי דסקילה ריבמ דכולהו מרגע מיתות היא מפרש מילי דידה בריבמ והדר מפרש שמעת בפירקין דלקמן כסדר: **חוץ לבית דין.** רחוק מבית דין קלת: **שנאמר הוצא.** מלמד גלו במקום הועד קטלוהו: **והסודרין נידו.** לקמיה מפרש למאי מיבעי: **והסום רחוק ממנו כדי שיהא.** מלא רוכב על סוס וממשך על לד בית הסקילה שיהא קרוב לדעת מאי הנסקלין ומניל ומתרחק מזה שהסודרין בידו מלא עיניו ובלבד שיוכל לרעותו אם יניף בסודרין: **אמר אחד.** מב"ד יש לי ללמד עליו זכות: **הלה.** העומד על הפתח ורוכב הסום היה מכיר בו והוא רץ אמר המניחים ומעמידן עד שיחקרו ב"ד אם יהא טעם בדבריו של זה: **ובלבד שיהא ממש בדבריו.** קלת לשיה הדומה לזכות. ובגמרא[ז] פריך מנא ידעי הכי סוקלין אם יש ממש בדבריו והלא לא תלמידים הם: **גמ' ובית הסקילה חוץ לבית דין.** הוא דבעינן מבל חוץ לשלש מחנות לא בעינן: **חוץ לשלש מחנות.** בירושלים הוא דשייך למיכף לשיכא עזרה מחנה שכינה והר הבית מחנה לויה וכל העיר מחנה ישראל ובבתי דינים שבכל עיר ועיר נמי הוי בית הסקילה חוץ לעיר דומיא דירושלים: ומשני **ג"מ.** מדתנן חוץ לבית דין: **דאי נפיק בי דינא.** וקבעי מקום הוועד שלהם חוץ לעיר כגון שתי שהסדרות קטנות שהיו בירושלים אחת על פתח העזרה ואחת יושב על פתח הר הבית וכן כל שאר עיירות אי קבעי מקומן חוץ לחומה עבדינן בית הסקילה חוץ לב"ד לחוק מהן: **כי היכי דלא ליחזו בית דין רוצחין.** דגמרי הדבר דתנן (מכות דף ו.) סנהדרין הטורגת פעם אחת בשבוע ונקלאת מבלעת וכל שכן אם יהיה קרוב למקומן מיחזי מקום מיבוד נפשות: **אי נמי.** לכך היו מרחיקין בית הסקילה כדי שתהא שהות לסקילה בחוכך הדרך וכחוך כך ימלא אחד לפיה של זכות וילילוהו ויחזירוהו ותיהוי ליה הלה: **מנא הני מילי.** בית הסקילה חוץ לשלש מחנות: **פריס הנשרפים.** פר העלם דבר של ניבור ופר כהן משיח שחיטן בלילה בלא בשבוע וקרבת בחבלית פעם אחת בשבוע ונקרבת בחבלית וכל שכן אם יהיה קרוב למקומן מיחזי מקום מיבוד נפשות: **אי נמי.** לכך היו מרחיקין בית הסקילה כדי שתהא שהות לסקילה בחוכך הדרך וכחוך כך ימלא אחד לפיה של זכות ויליל

ובני ישראל עשו. דההוא קרא כתיב והרי כלל את הכל למה לי ויוציאו שמע מינה למניינא: **אלא מעתה.** דדרשת ויוציאו דריש נמי וירגמו כו': **אלא לסוקו.** ערוס ומע"ג דגבי לוטה כתיב ורגמו אותו דמ"מ בלא כסותו מיירי דכתיב תחן לדרשה כתב נמי אותו. במקלל כתיב תחן ובמקושש כתיב [במדבר טו] **לחניס:** **והא תניא.** **לעיל** [מכ:]: **נאמר קאמר.** מגזרה שוה דפריס יליף לה והיכי תתא רב פפא לתיפלוגי עליה לתנא: **והכי קאמר.** תנא דבריית אילו לא נאמר כו' כלומר הא דליף לה מגזירה שוה לאו דוקא אלא הכי קאמר אי נמי לא הוה ממעטינן דקרא אלמי לא הוה יכילנא למימר חוץ למחנה אחת דמיתית אלא מחנות מגזירה שוה דפריס והשתא אפילו גזירה שוה לא צריך: **הוצא.** גרידא משמע הוציאו ממקומך וכי הדר כתיב מחוץ למחנה לאפוקי ממחנה ישראל קאמר: **והוצא.** וכני ישראל: **מצעי ליה.** למסיכה ולדחייה דכתיבי בצווחה ולא מיפרכי בעשייה הדר סייס קרא וכני ישראל עשו לף סמיכה ודחייה. סמיכה וסמכו כל העומעים דחייה לאו הכא כתיבא אלא מקיש יהא יידה[ם] מכאן שאחר מן העדים בא ודוחהו ומפילו מגובה בית הסקילה לארץ דניח הסקילה גבוה שתי קומות: **לדידך.** דדרשת הוצאה בתפי נפשיה ולא מחוץ למחנה בתפי נפשה כל הוצאות דפריס משמרפים מאי דרשת בהו: **שמטרף דעתו.** ולא יקלל: **ונשמטה.** ויתמהמה בהריגתו: **ונשמטה.** נתלה: **מהו.** מי אמר מי לא לישתמט הוה ממש בדברי ונריך לסמוך את הדין ולהניח היינין לחריס: **מנפח רב ששת בידיה.** כלומר רוח הוא זה שאמרת כיון שנשתמט מה הועיל מי לחכי תתא למיתם אפילו אחד נסוף העולם ועד מיתת כל היוצאין ליהרג שמא ימ אחד נסוף העולם שידע לו זכות: **ופרכינן מי דמי הסם לא אמר הכא אמר: שויכה.** שהוציא דבריו וטעמו לאור: **סיבעי לך.** מי אמר זיכה דוקא או דילמא ר' יוסי מורחא למילתא קאמר שיין דרך לתלמיד לומר יש לי ללמד זכות ומשתמט וכן מיתה דמשתמט מיד אומר לחיותני ומיהו היכא דאיתמרי אימת דסניגרא ליה נמי הכי: **ואפי' אפעם רשתוה ושניה.** נמי קאמר ובלבד שיש ממש בדבריו ואי ליכא ממש לא מהדרינן: **מנא ידעי.** הס יש ממש או לאו וכי שלוחים תלמידים בעיון שיהו סוקלין: **דמסרינן ליה.** מפעם שניה ואילך שני תלמידי חכמים לילך עמו: **מעיקרא.** בתחלת הליכתם ולא יחזירוהו אפילו פעם רשתוה אף"כ יש ממש בדבריו: **ונריך למימר.** נמי שעבר עבירה פלונית ביום פלוני וכשעה פלונית: **לפניו אין.** דמשמע בהליכתו: **מעיקרא לא.** תרבעים יום קודם: **יהרוג נקי.** רוצח הוא נקי זה ולאוי ליהרג שהרג במסתריס. ומשופה בעלמא הוא מפני הסומות שקרוב למלכות היה והיו צריכים להשיב על כל רעיון של הכל שלהם: **וזפח סודם יכבדנני.** מי שיהרוג תודה יכבדנני:

זוכח

ובני ישראל עשו צוה ה' את משה אלא מעתה [1]וירגמו אותו אבן מאי עבדי ליה ההוא מבעי ליה לכדתניא וירגמו אותו באבן [ס]אותו [א]ולא בכסותו אבן [2]שאם מת באבן אחת יצא ואצטריך למיכתב אבן ואיצטריך למיכתב [2]אבנים דאי כתב רחמנא אבן הוה אמינא היכא דלא מת בחדא לא ניתי אחריתי ומיקטליה כתב רחמנא אבנים ואי כתב רחמנא אבנים הוה אמינא מעיקרא נייתי תרתי כתב רחמנא אבן [3]והא האי תנא נאמר קאמר אילו לא נאמר קאמר וה"ק אילו לא נאמר קרא הייתי אומר גזירה שוה עכשיו שנאמר [ס]קרא גזירה שוה לא צריך רב אשי אמר משה היכא הוה יתיב במחנה לוייה ואמר ליה רחמנא [3]הוצא את המקלל חוץ למחנה לוייה אל מחוץ למחנה ישראל ויוציאו את המקלל לעשייה עשייה בהדיא כתיב בהו ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה ההוא מיבעי ליה [ס] חד לסמיכה וחד לדחייה אמרו ליה רבנן לרב אשי לדידך כל הני הוציא דכתיבי בפרים הנשרפים מאי דרשת בהו קשיא: אחד עומד כו': אמר רב הונא פשיטא לי [3]אחד אבן שנסקל בה ואחד עץ שנתלה בו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן [ד]משל צבור מ"ט דמדידיה לא אמרינן ליה זיל וליתיה וליקטול נפשיה בעי רב הונא סודר שמניפין בו וסוס שרץ ומעמידן משל מי הוא כיון דהצלה דידיה מדידיה הוא או דילמא כיון דבי דינא מחייבין למעבד בה הצלה מדידהו ותו הא דאמר ר' חייא בר רב אשי אמר רב חסדא [ס]היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו שנאמר [4]תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ותניא נשים יקרות שבירושלים [ה]היו מתנדבות ומביאות אותן לא התנדבו נשים יקרות משל מי הא ודאי מסתברא [ו]משל צבור כיון דכתיב תנו מדידהו בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק מהו [ס]מנפח רב ששת בידיה נשתתק אפילו אחד בסוף העולם נמי התם לא קאמר הכא קאמר מאי תא שמע דאמר רבי יוסי בר חנינא [ס]אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו זיכה אין לא [ס] זיכה [ח]לא זיכה פשיטא לי אמר תיבעי לך: אפילו הוא כו': ואפילו פעם ראשונה ושניה והתניא [ס]פעם ראשונה ושניה בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו מחזירין אותו מכאן ואילך אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו אין ממש בדבריו אין מחזירין אותו אמר רב פפא תרגומה מפעם שניה ואילך מנא ידעי [ס]אמר אביי [ס]דמסרינן ליה זוגא דרבנן אי איכא ממש בדבריו אין אי לא לא ולימסר ליה מעיקרא אגב דבעית לא מצי אמר כל מאי דאית ליה: **מתני'** מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יצא ליסקל [ו]וכרוז יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו: **גמ'** אמר אביי [ס]וצריך למימר ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני דילמא איכא דידעי ואתו ומזים להו: וכרוז יוצא לפניו: לפניו אין מעיקרא לא: [ס]והתניא בערב הפסח תלאוהו לישו [ס] והכרוז יוצא לפניו מ' יום קודם שהוא יוצא ליסקל על שכישף והסית והדיח את ישראל כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו ולא מצאו לו זכות ותלאוהו בערב פסח אמר עולא ותסברא בר הפוכי זכות הוא מסית הוא ורחמנא אמר [5]לא תחמול ולא תכסה עליו אלא שאני ישו [ס]דקרוב למלכות הוה: ת"ר חמשה תלמידים היו לו לישו [ס] מתאי נקאי נצר ובוני ותודה אתיוהו למתי אמר להו מתי יהרג הכתיב [6]מתי אבוא ואראה פני אלוהים אמרו לו אין מתי יהרג דכתיב [7]מתי ימות ואבד שמו אתיוהו לנקאי אמר להו נקאי יהרג [8]הכתיב ונקי וצדיק אל תהרוג אמרו לו אין נקאי יהרג [9]דכתיב במסתרים יהרג נקי אתיהו לנצר אמר להו נצר יהרג [10]והכתיב ונצר משרשיו יפרה אמרו ליה אין נצר יהרג דכתיב [11]ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב אתיוהו לבוני אמר להו בוני יהרג [12]הכתיב בני בכורי ישראל אמרו ליה אין בוני יהרג [13]דכתיב הנה אנכי הורג את בנך בכורך אתיהו לתודה אמר להו תודה יהרג [14]הכתיב מזמור לתודה אמרו ליה אין תודה יהרג [15]דכתיב זובח תודה יכבדנני:

אריב"ל

לא נייתי אחריני. והא דכתיב (דברים י"ז) יד העדים תהיה בו בראשונה וגו' ס"ד להני מילי היכא דאותה העדן קיימת אבל אם נתבדה או נפלה ליס ס"ד להא נייתי אחריני:

פשיטא אחד אבן. הא דלא מסיק פתילה שנסרף מכדי מסוס דתניא דלקמן (דף מה:) דקתני כולן נקבריס עמו קאי והשתא לא שייך למיתני פתילה שמזקה לתוך פיו:

גל

רבינו חננאל

פשוטה היא רב אשי אמר משה רבינו היכן הוה יתיב במחנה לוייה ואמר הוצא את המקלל חוץ למחנה לוייה. אל מחוץ למחנה ישראל ויוציאו את המקלל לעשייה ס) חד לסמיכה וחד לדחייה אמרו ליה רבנן הוראי ואתה מוציא הוצא לדרשה הני כולהו הוצא דכתיבי בפרים הנשרפין מאי דרשת בהו קשיא: **ואחד** עומד על פתח בית דין והסודרין בידו והסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו כו' אמר רב הונא פשיטא לי אחד אבן הנסקל בה ואחד עץ שנתלה בו וכן סייף שנהרג בו וסודר שנחנק בו כולן משל צבור אלא סודר שמניפין בו וסוס שרץ בו משל מי כיון שב"ד חייבין לעשות לו הצלה משלהן עושין או דילמא כיון דהצלה דידיה היא מדידיה היא ולא איפשטיא: **אבל** קורט של לבונה שהיו משקין את היוצא ליהרג כדי שתטרף דעתו עליו נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות משלהן לא התנדבו משל מי. תרגמה רב רבאי מרוב ג) מסתברא משל ציבור שנאמר תנו שכר לאובד: **א"ר** יוסי ב"ר חנינא אחד מן התלמידין שזיכה ומת רואין אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו. אפילו אמר שיש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ד' וה' פעמים. ובלבד שיהא ממש בדבריו מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יוצא ליסקל בן פלוני יוצא בן פלוני שעבר עבירה פלונית וכו' אמר אביי וצריך

ג) [נמלה דמסקי בדבני דניעו ול"ל וכני ישראל עשו כאשר ליה ה' מפי משה ג"כ לעשייה ומל לפמיכה כו']
ד) עיין בפיוכת רב שרירא גאון ד"ה ולפוס הכין מיתוספא הוכחה וכו' ותמצא כי הוא היה אחד מהכונן שבולאי אשר הוסיף דבריו בגמ':

תורה אור השלם

1. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת הַמְקֹלָל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה:
ויקרא כד כג
2. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ כָּל הָעֲדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:
במדבר טו לה
3. הוֹצֵא אֶת הַמְקֻלָּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָּל הַשֹּׁמְעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה:
ויקרא כד יד
4. תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ:
משלי לא ו
5. דברים יג ט
6. תהילים מב ג
7. תהילים מא ו
8. שמות כג ז
9. תהילים י ח
10. ישעיה יא א
11. ישעיה יד יט,
12. שמות ד כב
13. שמות ד כג
14. תהילים ק א
15. תהילים נ כג

הגהות הב"ח

(ה) גמ' הוס מיבעי ליה לסמיכ' ולדחיי' כ"ל ומיבת חד ומיבת ומד נממק: (ו) שם לא זיכה לא לא זיכה פשיטא:

מוסף רש"י

מנפח **רב ששת בידיה.** דרך שמוק כמלס שמנפח קל מתחת ידיו ומשליכו לאחוק, כלומר כוס הרוח שהלך כך אבד טעמו כו' (רשב"ם ב"ב קלד:). **רואין אותו.** לענין הממין (לעיל לד.). **דמסרינן ליה זוגא דרבנן.** שמלוין אותו על בית הסקילה ואם אמר יש לי עדים שימתו ויעידו על פיו יסקל (יומא פה:).